

Ideal, umgänge och opinionsbildning hos 1700-talets diplomater

Sophie Holm, *Diplomatins ideal och praktik. Utländska sändebud i Stockholm 1746–1748*, diss., 225 s., ill., Helsingfors, Societas Scientiarum Fennica, 2020.

VILKA NORMER STYRDE 1700-talets europeiska diplomatiska praktik och hur såg det diplomatiska värvets villkor ut för utländska sändebud i Stockholm åren 1746–1748? Detta är några av de frågor som studeras i Sophie Holms doktorsavhandling *Diplomatins ideal och praktik. Utländska sändebud i Stockholm 1746–1748*, en avhandling som för mig veterligen är den första svenskspråkiga som explicit skriver in sig i fältet ny diplomatihistoria – eller *new diplomatic history*. Denna inriktning har lanserats som en uppdaterad version av diplomatihistoria, och har nu ett tiotal år på nacken. Det nya med ny diplomatihistoria är att den bjuder in frågeställningar och teman från social-, kultur- och idéhistoria. Denna perspektivförskjutning framgår med tydlighet i Holms innehållsförteckning med rubriker som ”Kommunikativ kontext”, ”Umgängesideal”, ”Opinionsbildning” och ”Konflikthantering”. Innebörden av detta blir att utrikespolitikens och diplomatins förutsättningar och form tydligare kopplas till samhällsförändringar, och som i Holms fall, bättre kommunikationsmöjligheter och framväxten av en allmän opinion. Avhandlingens periodval är kopplat till en, låt säga, traditionell diplomatisk kontext och händelsehistoria: nämligen 1746–1747 års riksdag och allianspolitikens förvecklingar i skuggan av det österrikiska tronföljdskriget.

Som underlag för Holms avhandling finns en jämförande läsning framför allt av beskickningsarkiv och svenska myndighetsarkiv samt diplomatiska handböcker. Därtill bygger undersökningen på sekundärlitteratur med inriktning på utrikespolitik och internationella relationer samt även kulturhistoria och medie- eller kommunikationshistoria. Betydelsen av ryktesspridning och opinionsbildning – två huvudteman i Holms avhandling – har en klar koppling till diplomatins praktik. Från en historievetenskaplig ståndpunkt handlar detta mångt och mycket om vilken status eller vilket analytiskt värde som olika typer av källmaterial tillskrivs samt vad som – i förlängningen – är betydelsefullt för att förstå komplexa politiska förlopp. Värt att nämna är att det finns en väsentlig skillnad i uppfattningen om och rangordningen mellan offentligt och privat i den tidigmoderna politiken. I äldre diplomatihistoriska studier tillskrivs informella politiska aktörer en kompletterande roll till de formella sändebudens perspektiv,

men de var aldrig huvudfokus. Källmaterial som brev och memoarer ansågs analytiskt mer lättviktigt än det offentliga, politiska materialet. För den kulturhistoriska diplomatihistoriens frågeställningar är förhållandet ofta det motsatta.

Holms kulturhistoriska medvetenhet signaleras exempelvis när begreppet diplomati tas upp, ett begrepp som inte existerade under den studerade perioden. Holm är noga med att betona att begreppet är en analytisk term, men också att den som sådan förknippas med en sedan länge existerande praktik med individer verksamma med att vaka över utrikespolitiska förbindelser – eller värvet att ”sköta ett rikets utrikespolitik”. Samtidigt kan det konstateras att det i tidigmodern tid fanns en hög medvetenhet om ”diplomatins” komplexa verklighet genom publicerade titlar som ”den ideale ambassadören” eller ”konsten att förhandla”, det vill säga titlar som kan likställas med vad vi i dag kallar diplomatisk teori. Begreppsutredningar av detta slag är viktiga och lyfts förtjänstfullt fram av Holm. Samtidigt avhandlas även traditionell utrikespolitik kunnigt. Denna kontext tycker jag är viktig, inte bara som ett erkännande av tidigare forskningsmödor, utan även för det sätt på vilket Holm integrerar denna i kulturanalysen. Äldre finländsk forskning – från sent 1800-tal – som J. R. Danielsson-Kalmaris forskning om ”den nordiska frågan” kring mitten av 1700-talet förenas exempelvis med resultat från nutida forskare, såsom Elisabeth Mansén och Erik Bodensten. I mötet mellan olika forskningstraditioner uppstår ett intressant spänningsfält mellan kulturella självbilder och geopolitiska realiteter i utrikespolitiska relationer.

En konsekvens av den teoretiska inriktningen innebär samtidigt att biografisk information om aktörerna, det vill säga de utländska sändebuden, inte får någon framträdande plats i boken. Totalt rör det sig om tio individer vilka i relativt korta drag presenteras i det cirka tretton sidor långa kapitlet ”Diplomatiska aktörer”. Dessa aktörer företrädde länder som Frankrike, Ryssland, Preussen, Danmark, Holstein, Nederländerna, Storbritannien, Sachsen, hovet i Wien och Spanien. Bland dessa får några mer uppmärksamhet i avhandlingen än andra, såsom det ryska sändebudet Baron von Korff, Danmarks Niels Krabbe Vind och Storbritanniens Guy Dickens. En fråga som dock hänger kvar vid presentationen av dessa aktörer är i vilken utsträckning de verkade som ett kollektiv, eller som en elitgruppering i Stockholm, och i vilken grad de var sammantvinnade med varandra av såväl konflikter som vänskapsrelationer. Detta får man ingen klar bild av i denna presentation, även om Holm lyfter aspekter av det längre fram i analysen. Samtidigt ska det understrykas att den biografiska skildringen av de utländska sändebuden förtjänstfullt kopplas till den större politiska kartan av allianser och konflikter. Aktörskapet placeras i centrum och särskilt intressanta är Holms redogörelser för hur sändebuden var verksamma

i samlandet av kunskap om Sverige och den politiska miljön i Stockholm. Inspiration hämtas i detta fall från John-Paul Ghobrials studieobjekt William Trumbull och dennes diplomatiska verksamhet i Istanbul. Holm visar exempelvis att det ryska sändebudet von Korff och de danska sändebuden Lynar och Krabbe Vind arbetade på ett liknande vis som Trumbull, det vill säga i deras uppdrag ingick en bred insamling av kunskap inför besöken – både i form av litteratur och av arkivmaterial som berörde ländernas kultur och politik samt även produktion av ny kunskap.

Det ska understrykas att Holms avhandling vilar ganska tungt mot klassisk diplomatihistoria rörande allianser, synen på diplomatisk immunitet, folkrätten, beskickningarnas funktioner och det politiska ceremonielet i allmänhet. Detta framgår särskilt av delundersökning I, som ger en bakgrundsskildring av europeisk politik för att sedan zooma in på den svenska diplomatiska arenan. Delundersökning II behandlar den kommunikativa aspekten bland diplomater i Stockholm, vilken viktas mot det administrativa spelrummet som behandlas i delundersökning I. Denna uppdelning fungerar bra. Fokus ligger på postnätverket och på hur sändebudens rapporter och brev färdades i detta system. Betydelsen av kommunikationskretsloppets takt och fluktuationer lyfts fram och Holm visar på hur sändebudens vetenskap om systemets oregelbundenhet – dess buggar – både kunde utnyttjas för egen vinning och drabba dem själva. Ett talande exempel på detta är Guy Dickens rapportering om riksrådsvalet 1746 och de försenade ryska instruktionerna. I det här sammanhanget är det spännande att läsa om den betydelse som postcensur, spionage och systemet med chiffer för känslig information hade. Det senare var en utbredd praktik bland sändebuden i Stockholm. Särskilt intressanta är de funktioner som tolkar hade i diplomatins vardag, något som givetvis kan göra kommunikationen än mer komplex med dröjsmål, läckage eller brister i översättning som förmedlas vidare i systemet och skapar kedje-reaktioner. Jag hade gärna läst mer om tolkarna och vilka övriga roller de spelade förutom att översätta dokument.

Frågor om diplomatins ideal avhandlas intressant under rubriken ”Umgängesideal”. I detta ligger en rad styrande konventioner och normer som sändebuden skulle bilda sig en uppfattning om och förhålla sig till. Det handlar om flera oskrivna regler som endast den informerade och erfarne kan känna till. Holm ger flera exempel på hur sändebuden manövrerade utifrån idealet att kunna samarbeta och upprätthålla en öppen kommunikation, åtminstone utåt sett. Till de främsta idealen hörde opartiskhet, och som Holm skriver låg det en rationalitet i detta: nämligen ”att vara opartisk innebar att inte riskera framtida uppdrag” (s. 125). Detta ideal ska även ha varit annorlunda från 1600-talets diplomatiska ideal, då förmågan att manipulera fraktioner för sitt eget bästa betonades.

Delundersökning III tillför fältet i mitt tycke den mest intressanta kunskapen när Holm uppmärksammar sändebudens opinionsbildande verksamheter i termer av reaktivt och proaktivt aktörskap. Analysen av det danska sändebudet Krabbe Vinds betydelse vid ryktesspridningen om danska upprustningar våren 1747, eller det ryska sändebudet von Korffs hantering av ryktet om det ryska hovets plan att omkullkasta den svenska tronföljden, är övertygande. Källmaterialet från dessa händelser är rikt på information och öppnar upp fascinerande inblickar till det äldre samhällets politiska praktiker, kulturella ideal och dess sociala och kommunikativa system. Till skillnad från den klassiska diplomatihistorien är det viktiga inte alla gånger vad som hände, utan lika viktigt är vad individer trodde skulle hända, misstänkte, hoppades på, fasade för eller försökte få att inträffa.

Holm lyckas med det som ny diplomatihistoria ska göra, nämligen att låta diplomaterna vara verktyg för kulturhistoriska frågeställningar. Det är således inte de utländska sändebudens ärenden som i första hand följs i avhandlingen, utan det handlar mer om att ge en bild av – precis som avhandlingens titel visar – diplomatins ideal och praktik. Även om de tematiska uppdelningarna stundtals ligger nära källmaterialet och i traditionell mening återger händelseförlopp, ska det likväl understrykas att kunskapen om diplomatins förutsättningar fördjupas med informationen om kommunikationskretsloppets form och innehåll, om ideal, umgängesformer och om opinionsbildning. Holm använder sändebuden för att ge inblickar i detta och kan visa att olika sändebud navigerade på olika sätt inom tidens politiska, sociala och kulturella ramar. I den meningen genererar också avhandlingen mycket mer kunskap utöver tidens utrikespolitiska ärenden.

Sammanfattningsvis är detta en avhandling som är rik på information om diplomatins praktik och som jag hoppas inspirerar till fortsatta studier inom ämnet ny diplomatihistoria. Holm lyckas riktigt bra med att överföra och bjuda in den rika utrikespolitiska forskningen från tidigare generationer av historiker till den nya diplomatihistoriens kunskapsintressen. Vinsten med det senare är att vi kommer närmare den diplomatiska vardagens komplexa realiteter och får en fördjupad förståelse för frihetstidens Stockholm som en diplomatisk arena.

Joachim Östlund